

دیوان فہمی استرآبادی

(قرن دہم ہجری)

تصحیح و مقدمہ

محمد حسین کرمی

سرشناسه	:	فهمی استرآبادی، قرن ۱۰ ق.
عنوان قراردادی	:	دیوان
عنوان و نام پدیدآور	:	دیوان فهمی استرآبادی / تصحیح و مقدمه محمدحسین کرمی.
مشخصات نشر	:	تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	:	پنجاه و شش، ۸، ۲۵۰ ص.
فروست	:	میراث مکتوب: ۱۹۴، زبان و ادبیات فارسی: ۴۶.
شابک	:	۸۴۰۰۰ ریال : 978-964-8700-93-0
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
موضوع	:	شعر فارسی - قرن ۱۰ ق.
شناسه افزوده	:	کرمی، محمدحسین، ۱۳۲۹ - ، مقدمه‌نویس، مصحح.
شناسه افزوده	:	مرکز پژوهشی میراث مکتوب
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۸۹ ر/۶۰۶۹ PIR
رده‌بندی دیوبی	:	۸ فا ۱/۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۱۱۶۵۶۲۰

دیوان فہمی استرآبادی

تالیف: فہمی استرآبادی

نصحیح: محمد حسین کرمی (استاد دانشگاه شیراز)

ناشر: میراث مکتوب

مدیر تولید: محمد باهر

ترجمہ مقدمہ انگلیسی: مصطفی امیری

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

حروفچین و صفحہ‌ار: رضا سلگی و محمود خانی

چاپ اول: ۱۳۸۹

شمارگان: ۷۵۰ نسخه

بہا: ۸۴۰۰ تومان

شابک: ۰ - ۹۳ - ۸۷۰۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸

چاپ: نقرہ آبی - صحافی: سیدین

همه حقوق متعلق به ناشر و محفوظ است
نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش. پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

E-mail: tolid@MirasMaktoob.ir

<http://www.MirasMaktoob.ir>

بسم الله الرحمن الرحيم

دریابی از فرهنگ پر پایه اسلام و ایران در نسخه های خطی موج می زند. این نسخه ها در حقیقت، کارنامه دانشمندان و نویسندگان بزرگ و هویت نامدها ایرانیان است. برعمده بهر سلی است که این میراث پرارج را پاس دارد و برای شناخت تاریخ و فرهنگ و ادب و سوابق علمی خود به احیا و بازسازی آن اهتمام ورزد.

بایسته کوششهایی که در سالهای اخیر برای شناسایی این ذخایر مکتوب و تحقیق و تبیین و جمع آوری آنها انجام گرفته و صد ها کتاب و رساله ارزشمند آموخته هنوز کار نگارنده بسیار است و هزاران کتاب و رساله خطی موجود در کتابخانه های داخل و خارج کشور شناسانده و منتشر نشده است. بسیاری از متون نیز، اگرچه بارها طبع رسیده، منطبق بر روش علمی نیست و تحقیق و تبیین مجدد نیاز دارد. احیاء و نشر کتاب ها و رساله های خطی و طبعی است بر دوش محققان و مؤسسات فرهنگی. مرکز پژوهشی میراث مکتوب در راستای این هدف در سال ۱۳۷۴ بنیاد نهاده شد تا با حمایت از کوشش های محققان و محققان، و با مشارکت ناشران، مؤسسات علمی، اشخاص فرهنگی و علاقه مندان به دانش و فرهنگ به نشر میراث مکتوب داشته باشد و مجموعه ای ارزشمند از متون و منابع تحقیق به جامعه فرهنگی ایران اسلامی تقدیم دارد.

مرکز پژوهشی میراث مکتوب

فهرست مطالب

درآمد.....	نه
مقدمهٔ مصحح.....	یازده
فهمی استرآبادی کیست؟.....	چهارده
خاندان روزافزونیہ.....	شانزده
سالهای زندگی فهمی.....	بیست و پنج
مسافرتهاى فهمی.....	بیست و هشت
سفرهای زیارتی.....	بیست و نه
سفر به هندوستان.....	سی و یک
مذهب فهمی.....	سی و سه
سبک شاعری.....	سی و چهار
نمونه‌ای از غزلهای وقوعی فهمی.....	سی و هشت
برخی از ویژگیهای شعر فهمی.....	سی و نه
برخی از آرایه‌های ادبی در اشعار فهمی.....	چهل و پنج
معرفی نسخه دیوان فهمی استرآبادی.....	چهل و نه
شیوهٔ نگارش و کتابت نسخه.....	پنجاه و دو

۱	ترجیع بند
۳	ترجیع بندی در مفهوم وحدت وجود
۱۱	ترکیب بند
۱۳	مربع ترکیب
۱۷	ترکیب بند در منقبت علی (ع)
۲۱	ترکیب بند در مدح امام رضا (ع)
۴۹	قصاید
۸۹	غزلیات
۲۸۵	قطعه ها
۲۹۳	رباعیات
۲۹۹	اشعار ناتمام
۳۰۱	توضیحات
۳۱۱	نمایه ها
۳۱۳	۱. نامها و خاندانها
۳۱۶	۲. جایها
۳۱۷	۳. ترکیبات و آرایه های ادبی و صُور بلاغی
۳۳۵	۴. اصطلاحات و واژگان علمی و عرفانی و دیوانی و
۳۴۱	۵. گلها و گیاهان و درختان
۳۴۳	۶. حیوانات
۳۴۵	۷. جواهر، عطریات و اقمشه
۳۴۷	۸. امثال و حکم و مثلواره ها و تمثیلات
۳۴۹	کتابنامه

به نام خدا

درآمد

دیوان شعری که پیش روی شماست، سروده فهمی استرآبادی، یکی از شاعران خوب قرن دهم هجری است، که از روی تنها نسخه شناخته شده آن فراهم آمده است. نسخه اصلی آن در کتابخانه دانشگاه کمبریج نگهداری می شود و در فهرست نسخه های خطی آن دانشگاه، که به وسیله ادوارد براون تهیه شده، اشتباهاً به نام فهمی کاشانی ثبت شده است، که دلایل تعلق آن به فهمی استرآبادی در مقدمه آورده ایم.

با عنایت به اینکه تصحیح این دیوان، فقط از روی یک نسخه انجام گرفت و خط کاتب چندان خوب و خوانا نبود، دقت زیاد و زمان بسیاری صرف خواندن و بازنویسی آن شد. همچنین به دلیل ثبت نشدن وقایع زندگی شاعر به صورت مبسوط در تذکرها و اشارتهای ناکافی شاعر به زندگی خود، کوشش و جستجوی بسیاری برای به دست آوردن منابع و مآخذ صورت گرفت، متأسفانه آنچه به دست آمد بسیار کمتر از حد انتظار و میزان جستجو بود.

به هر حال، سعی شد از روی قرینه های موجود در اشعار و اشاره هایی که در تذکرها آمده بود، تا حد امکان زندگی شاعر مورد تحلیل علمی قرار گیرد.

در این دیوان به ترتیب ۱ ترجیع بند، ۶ ترکیب بند، ۹ قصیده، ۳۸۹ غزل، ۱۶ قطعه و ۳۰ رباعی آمده است، که هر یک از آنها در بررسی تحولات تاریخی و سبک‌شناسانه شعر فارسی بسیار پراهمیت است. امیدوارم زحمات فراوان اینجانب در شناسایی نسخه، شناسایی سراینده واقعی آن، تصحیح دقیق متن، نگارش مقدمه‌ای مفصل و افزودن توضیحات لازم، گامی مثبت و سودمند در احیای یکی از آثار گذشتگان و توسعه ادبیات فارسی تلقی گردد و مورد رضایت درگاه حق تعالی قرار گیرد.

بر خویش فرض می‌دانم از همکاری صمیمانه دوستان دانشمند آقایان دکتر نحوی و دکتر دانشگر، که همکاری آنها در شناخت شاعر حقیقی دیوان مؤثر بود، سپاس‌گزاری کنم. و از جناب آقای دکتر حیاتی، رئیس محترم کتابخانه میرزای شیرازی، که در تهیه یک نسخه تکثیر شده از میکروفیلم دیوان، نهایت همکاری را با اینجانب داشتند، تشکر کنم. همچنین از همه مسئولان محترم مرکز پژوهشی میراث مکتوب، بویژه آقایان دکتر اکبر ایرانی، محمد باهر و خانمها حسینی، زینالی که در چاپ و نشر این اثر با کمال بزرگواری همکاری فرموده‌اند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌کنم.

سرانجام از همسر گرامی‌ام، سرکار خانم فاطمه اسماعیلی، و فرزندان دلبندم مسعود و حسین که با بردباری برایم محیطی مناسب فراهم کردند بسیار سپاس‌گزارم.

محمد حسین کرمی

۸۳/۹/۲۹